

Ірина Воронцовська,
головний бібліограф
Чернігівської обласної наукової
медичної бібліотеки

Зародившись у 50-ті роки минулого століття за часів керування Матвія Дулі, медичне краєзнавство завжди було пріоритетним у діяльності Чернігівської обласної наукової медичної бібліотеки і відіграло велику роль у відновленні історичної пам'яті народу, становленні його національної свідомості, вихованні гідності і справжнього патріотизму серед медичних працівників області. Як показує практика, інтерес до цього питання нині не знизився, а, навпаки, збільшився. Зараз жителі Чернігівщини "штурмують" обласний архів у пошуках свого родоводу та сторінок історії тих чи інших закладів. До речі, результатами пошуків стало видання таких цінних краєзнавчих книг, як "Від роду до народу" головного лікаря обласної дитячої лікарні О. Карети та монографії "Чернігівський базовий медичний коледж" М. Шевели, М. Самойленка, Л. Шевели, Л. Беляєвої, яка присвячена 140-річчю найстарішого навчального закладу Чернігівщини.

Розвитку краєзнавчої діяльності сприяють і прийняті нормативні документи з бібліотечної справи незалежної України: "Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України", Укази Президента України "Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні на період до 2010 р." (2001) і "Про забезпечення підготовки і випуску багатотомного енциклопедичного видання "Звід пам'яток історії і культури України" (2001). Усе це свідчить про державну підтримку справи збереження, вивчення та популяризації історико-культурної спадщини.

Краєзнавча бібліотечна діяльність — одна з унікальних і захоплюючих сфер, яка дає змогу читачам познайомитися з цікавими, але часто невідомими сторінками діяльності окремих медичних працівників та установ, які часто бувають незаслужено забуті.

У своїй роботі ми координуємося з роботою 37 бібліотек медичних установ області, які об'єднані в єдину мережу.

Зміст краєзнавчої роботи нашої установи визначається такими основними складовими частинами: формування краєзнавчого фонду, створення довідкового апарату, складання бібліографічних краєзнавчих покажчиків, використання сучасних електронних технологій, широка популяризація краєзнавчих видань у ЗМІ та наявність краєзнавчої специфіки в оформленні бібліотеки.

Краєзнавчий фонд — основа краєзнавчої роботи

Фундаментом краєзнавчої діяльності нашої бібліотеки є краєзнавчий фонд, який почав формуватися з дня її заснування. Він включає книги, журнали, бібліографічні покажчики. Крім того, на основі копій публікацій зі збірників, енциклопедій, журналів, газет створені краєзнавчі папки: "Видатні лікарі — уродженці Чернігівщини, які прославились за її межами", "Лікарі Чернігівщини — наші сучасники", "Наукові праці лікарів Чернігівщини", "Медичні закла-

Медичне краєзнавство Чернігівщини

ди Чернігівщини" (кожному закладу присвячена окрема папка), "Реформування медицини Чернігівщини", "Екологічна ситуація в Чернігівській області", "Здоров'я населення", "Епідемічна ситуація в області", "Материнство та дитинство".

Своєрідність цього фонду полягає в тому, що краєзнавчі документи збираються і зберігаються, незалежно від їхньої теперішньої актуальності, і не підлягають списанню як застарілі за змістом.

Для краєзнавчої сфери пріоритетне значення має також проблема збереження краєзнавчих та місцевих документів для нинішніх і прийдешніх поколінь, яка набуває особливого соціального значення.

Довідково-бібліографічний апарат з краєзнавства

Як показує досвід, успіх краєзнавчої роботи бібліотек залежить не лише від добре укомплектованого краєзнавчого фонду, а й від належним чином організованого довідково-бібліографічного апарату, на основі якого будується вся робота щодо задоволення запитів читачів, виконання довідок краєзнавчого характеру, інформаційного забезпечення тем, складання бібліографічних покажчиків, написання статей для газет та журналів. Головне призначення нашої краєзнавчої картотеки полягає в найповнішому та різномічному відображенні існуючих документів. Специфіка картотеки в тому, що від звичайних систематичних каталогів і карток вона відрізняється характером відображуваних у ній матеріалів. Тут знаходяться записи книг, аналітичні записи зі збірок та періодичних видань краєзнавчого змісту, проте переважну їхню частину в ньому становлять аналітичні.

У систематичній краєзнавчій картотеці застосовується зворотньо-хронологічний принцип розташування матеріалів, що дає змогу насамперед ознайомити користувачів з новими краєзнавчими документами.

У 2006 році бібліотека придбала міжнародну програму "Irbis", що дало змогу вести краєзнавчу картотеку не тільки в паперовому, а й в електронному вигляді.

Краєзнавчі видання

Бібліотека продовжує розпочату ще у 1960 році директором Матвієм Дулею та бібліографом Галиною Середенко ґрунтовну роботу з медичного краєзнавства. За ці роки вийшло чотири випуски ретроспективного покажчика "Охорона здоров'я Чернігівської області", які включають 8 тис. джерел за період з 1783 року й понині. Видано також чотири покажчики "Наукові праці медичних та фармацевтичних працівників Чернігівської області", до яких увійшли 1815 праць науковців-медиків. Краєзнавцям вдалося витягнути з-під пластів десятиліття дуже цінні матеріали, які служать зараз іншим при написанні наукових праць, монографій, статей. До речі, автори згаданої книги про Чернігівський медичний коледж у післямові висловлюють вдячність медичним краєзнавцям за бібліографічні покажчики, завдяки яким видання побачило світ.

Результатом багаторічної копіткої праці стало видання фундаментальної роботи "З історії медицини Чернігівщини" (1999) та книги "Розвиток медицини та фармації на Чернігівщині" (2003).

Крім того, щорічно видається і розповсюджується по бібліотечній мережі медичних закладів області "Календар з історії медицини Чернігівської області". Побачили світ і персональні покажчики, присвячені видатним лікарям минулого: Івану Буяльському, Миколі Волковичу, Володимирі Бецу. Започатковано і видавництво персональних покажчиків, де представлені наші сучасники: "Дейкун Микола Петрович", "Зуб Василь Сергійович", "Анатолій Груша", "Іван Петрович Єрко".

У 2005 році вийшла друком книга спогадів директора бібліотеки Надії Яременко "Відданість" (у 2009 році випущено друге перероблене і доповнене видання). Перед читачем постає з любов'ю написаний портрет корифея бібліотечної справи Матвія Дулі, який упродовж майже 40 років керував Чернігівською обласною науковою медичною бібліотекою, зробивши її однією з найкращих, та збагатив бібліотечно-бібліографічну справу і медичне краєзнавство своїми науковими розробленнями.

У 2008 році до 75-річчя бібліотеки медичне краєзнавство поповнилось ще двома виданнями. Це — буклет "Чернігівська обласна наукова медична бібліотека" та біобібліографічний словник "Наші читачі — відомі лікарі Чернігівщини" (укладач — директор бібліотеки Надія Яременко), у який увійшло 100 імен кращих лікарів області. Всі вони досягли високого професіоналізму, поєднавши медичну практику з постійним удосконаленням свого фаху шляхом роботи над книгами, журналами, інформаційними матеріалами і здійснили вагомий внесок в охорону здоров'я мешканців області, відновивши здоров'я сотень наших краян. У Чернігівській області це перше видання такого напрямку. Воно збагатило медичне краєзнавство і зайняло на полицях бібліотек почесне місце.

Використання електронних технологій

Минуло 15 років з того часу, як у бібліотеці було встановлено перший комп'ютер, на якому започатковано предметний каталог. З тих пір пройдено великий шлях від комп'ютеризації майже кожного робочого місця до функціонування комп'ютерних мереж, до яких входять локальна бібліотечна мережа "Irbis", обласна мережа медичних закладів та світова інтернет-мережа.

Сучасні електронні технології та використання інтернет-ресурсів допомагають удосконалити краєзнавчу роботу, застосувати новішу та досконалішу форму її розвитку. За цей період в електронному вигляді сформовано 10 бібліографічних покажчиків.

Заміна застарілої програми "Mark" у 2006 році на сучасну автоматизовану програму "Irbis" дала змогу відображати матеріали про наш край у різноманітних ракурсах.

По-перше, у полі "Видавничий індекс" від самого початку роботи в цій програмі закладено структуру п'ятого випуску краєзнавчого покажчика "Охорона здоров'я Чернігівської області". Всі матеріали, які надходять у бібліотеку з цього питання, спочатку вносяться в загальну програму і додатково помічаються в потрібному розділі чи підрозділі згаданого покажчика в полі "Видавничий індекс", де має відображатися ця стаття чи книга, і вона там автоматично дублюється, хоча візуально в програмі ми цих джерел не бачимо. Щоб подивитися, в якому стані знаходиться формування цього покажчика, треба створити папку "Irbiswrk", яка відсилається з програми у Word. Таким чином, упродовж десяти років буде сформований цей покажчик. Залишиться тільки редагування.

Крім того, краєзнавчі матеріали з певних, особливо актуальних тем групуються і в інших полях програми. Наприклад, статті, книги, покажчики про діяльність окремих лікарів чи медсестер області відображаються в трьох місцях: у розділі "Кадри" згаданого покажчика, у полі "Персоналії" та у полі "Ненормовані ключові слова" під рубрикою "Лікарі Чернігівщини", "Медсестри Чернігівщини". У цьому самому полі створені й інші краєзнавчі рубрики з тих питань, з якими найчастіше звертаються наші читачі, наприклад: статистичні дані із захворювання в області на рак, туберкульоз, СНІД, діабет, алкоголізм, наркоманію. Враховуючи те, що майже всі джерела коротко ануються, можна дуже швидко, навіть не звертаючись до першоджерел, виконати відповідну довідку. Науковці та науково-популярні праці наших лікарів групуються під умовно прийнятими рубриками НПЛЧ (наукові праці лікарів Чернігівщини) та НПП (науково-

популярні праці). Це дає змогу не тільки ознайомитись із науковими досягненнями наших лікарів, а й значно спростити подальшу роботу зі складання п'ятого випуску покажчика "Наукові праці медичних та фармацевтичних працівників Чернігівської області", який видається через кожні десять років. Все це значно скорочує пошук потрібного матеріалу, особливо, якщо враховувати той фактор, що нашим електронним предметним каталогом користуються читачі й через світову мережу Інтернет.

З 2009 року шляхом сканування документів започаткована електронна папка краєзнавчих матеріалів "Чернігівщина". Сюди входять важливі статті довгострокового терміну, перелік лікарів Чернігівщини, які отримали звання "Заслужений лікар України", перелік докторів та кандидатів медичних наук.

У 2008 році створена електронна папка портретів відомих лікарів Чернігівщини та видатних наших земляків, які народилися в нашому краї, а працювали і прославилися за його межами. Таке рішення прийшло після того, як до нас звернулися у 2008 році з Києва з проханням надати в електронному вигляді відомості про життя та діяльність медичних працівників — уродженців Чернігівщини, які здобули світову славу за межами України, для столичного музею "Українці у світі".

Свої краєзнавчі матеріали ми подаємо і в Інтернеті. На нашому сайті представлена коротка історія медицини, наукові праці лікарів Чернігівщини, новини медицини краю, календар знаменних і пам'ятних дат з історії медицини Чернігівщини, який складається з двох розділів: загальні питання розвитку медицини і персоналії. Календар розміщується на початку року також усім медичним закладам через обласну комп'ютерну мережу. В подальшому планується розміщення відомостей про діяльність окремих лікарів в Інтернеті.

Підсумовуючи сказане, можна констатувати — наступ електронних технологій вже не зупинити. І завдяки ним, бібліотеки третього тисячоліття зробили значний ривок вперед, поєднуючи в своїй роботі старі, перевірені часом методи з соціально-економічними змінами в суспільстві та досягненнями науки і техніки, щоб читач, не виходячи з дому, міг користуватися електронним довідковим апаратом, а в подальшому і копіювати статті, книги, реферати в електронному вигляді, як уже практикується за кордоном, де повним ходом йде оцифрування фондів бібліотек.

Популяризація краєзнавчих документів

Бібліографічний відділ бібліотеки активно співпрацює із засобами масової інформації. На сторінках газет "Десяняська правда", "Гарт", "Наш край", "МедіВісті", "Ваше здоров'я", "Здоров'я України", "Здоров'я і довголіття", "Новини медицини і фармації в Україні" та журналів "Український медичний часопис", "Бібліотечний форум", "Вісник Книжкової палати" постійно публікуються матеріали краєзнавчого характеру.

Три краєзнавчі роботи працівників бібліотеки увійшли до покажчика "Думки, ідеї професора Томіліна С. А. та їх втілення у XXI столітті" за напрямом історія медицини, який підготовлений Національною науковою медичною бібліотекою України та Київським міським науковим інформаційно-аналітичним центром статистики до третього конкурсу на кращу наукову роботу з історії медицини. Серед них робота А. Груші, С. Пасталиці, М. Дулі "Розвиток медицини та фармації на Чернігівщині" та дві роботи головного бібліографа бібліотеки І. Воронцовської "Жінки в медицині" і "Петро Наранович — професор анатомії і хірургії".

Навчальність краєзнавчої символіки в оформленні бібліотеки

Зразу ж при вході на абонемент увага користувачів зосереджується на постійно діючому стенді "Наші земляки — видатні діячі медицини", де розміщені портрети все-

світньо відомих корифеїв медичної науки та практики: Данила Самойловича, Іллі Буяльського, Миколи Волковича, Бориса Маньківського, Володимира Беца, Володимира Неговського та ін.

Стенд "Сторінки історії медицини Чернігівщини", що в читальному залі, знайомить з першими лікарями, медичними установами нашого краю. Крім того, постійно оформлюються книжкові виставки: "Рідний мій край", "Участь ме-

диків Чернігівщини у війні", "Медицина Чернігівщини за роки незалежності", "Відомі лікарі Чернігівщини" тощо.

Усе це сприяє формуванню почуття вдячності до тих медичних працівників, котрі своїми практичними та науковими розробленнями внесли неоцінімий вклад у медицину всього світу. Своїм жертвовним життям вони рятували від тисяч жахливих захворювань і смертей жителів нашої області. Діяльність цих медиків є гідним прикладом для всіх прийдешніх поколінь їхніх колег.